

11. Klympush–Cyncadze I. Nova Strategija polipshyt' komunikaciju Ugody pro asociaciju Ukrai'na – JeS [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250372214>

12. Klympush–Cyncadze I. Tochka nepovernennja: Ukrai'na zatverdyla plan svogo zblyzhennja z JeS [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/10/26/7072791/>

13. Kuz'o M., Horol's'kyj R., Chernikov D. Ugoda pro asociaciju mizh Ukrai'noju ta JeS: zmist ta implementacija. – K., 2015 / M. Kuz'o, R. Horol's'kyj, D. Chernikov [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/1.pdf>

14. Mak–Kvejl Denis. Teorija masovoi' komunikacii' / D. Mak–Kvejl [perekl. z angl. O. Voz'na, G. Stashkiv]. – L'viv: Litopys, 2010. – 537 s.

15. Malyk Ja. Ugoda pro asociaciju mizh Ukrai'noju ta JeS jak shljah reformuvannja ukrai'ns'kogo suspil'stva [Elektronnyj resurs] // Demokratichne vrvjaduvannja Naukovyj visnyk. – 2013. – Vyp.11. – Rezhym dostupu: http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik11/fail/Malyk.pdf

16. Organy asociacii' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://eu-ua.org/orhany-asotsiatsii>

17. Pasichnyk V. Osoblyvosti ratyfikacii' ta nabuttja chynnosti Ugody pro asociaciju mizh Ukrai'noju ta JeS / V. Pasichnyk // Visnyk L'viv's'kogo universytetu. Serija mizhnarodni vidnosyny. – 2014. – Vyp.36, Ch.2. – S.98–106.

18. Petrov R. A. Osoblyvosti transpozycii' «acquis» JeS u pravovu systemu Ukrai'ny v procesi implementacii' Ugody mizh Ukrai'noju ta JeS pro asociaciju ta Ugody pro Energetychno spivtovarystvo / R. A. Petrov // Lex Portus: juryd. nauk. zhurn. Herson: FOP Grin'. – 2017. – №1. – S.22–38.

19. Pohepcov G. G. Teorija komunikacii' / G. G. Pohepcov. – K.: Vakler, 2003. – 652 s.

20. Prezentacija rezul'tativ doslidzhennja gromads'koi' dumky «Nova Jevropa: jak i'i' bachat' ukrai'nci» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://neweurope.org.ua/analytics/nova-jevropa-yak-yiyi-bachat-ukrayintsi/>

21. Proekt JeS «Vidkryj Jevropu» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://openeurope.in.ua/>

22. Proekt JeS «Konsul'tacijnyj fond pidtrymky asociacii' Ukrai'na–JeS Konsul'tacijnyj fond pidtrymky asociacii' Ukrai'na–JeS» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.giz.de/en/worldwide/64052.html>

23. Proekt JeS «Pidtrymka vprovadzhennja Ugody pro asociaciju mizh Ukrai'noju ta JeS» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.association4u.com.ua/index.php/uk/about-us>

24. Proekt JeS «Prosuvannja reform v regiony» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ier.com.ua/ua/regions_for_reforms

25. Rizun V. V. Teorija masovoi' komunikacii': Pidruchnyk / V. V. Rizun. – K.: Prosvita, 2008. – 260 s.

26. Stan implementacii' zavdan' // Jevropejs'ka pravda [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://navigator.eurointegration.com.ua/tasks>

27. Strategija komunikacii' u sferi jevropejs'koi' integracii' na 2018–2021 roky [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/779–2017-%D1%80>

28. Suspil'no–politychni nastroi' zhyteliv Ukrai'ny: cherven' 2018 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.kiis.com.g=ukr&cat=reports&id=767&page=1>

29. Todorova N. Implementacija ugody pro asociaciju mizh Ukrai'noju ta JeS: Ekologichnyj vymir [Tekst] / N. Todorova // Geopolityka Ukrai'ny: istorija i suchasnist': zb. nauk. pr. / red. kol.: I. V. Art'omov (golova) ta in. – Uzhgorod: DVNZ «UzhNU», 2016. – Vyp.1 (16). – S.177–188.

30. Ugoda pro asociaciju mizh Ukrai'noju ta Jevropejs'kym Sojuzom [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page

31. Ugoda pro asociaciju mizh Ukrai'noju ta JeS: perspektyvy pidpysannja ta mozhlyvosti tymchasovogo zastosuvannja. Analytichna zapyska Nacional'nogo instytutu strategichnyh doslidzhen' Ukrai'ny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/articles/911/>

32. Ugoda pro asociaciju Ukrai'na – JeS: dorogovkaz reform. Analytichna dopovid' ekspertiv za koord. Instytutu Jevroatlantychnogo spivrobitnytva / za red. O. Cushka. – K., 2012 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kas.de/ukraine/ukr/publications/32048/>

33. Urjad zatverdyl Plan zahodiv z vykonannja Ugody pro asociaciju [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250372542#>

34. Shho take US PGS? [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://eu-ua-csp.org.ua/what-is-eu-ua-csp/>

35. Jakovjuk I. V. Pravovi osnovy jevropejs'koi' integracii' ta i'i' vplyv na derzhavno–pravovyj rozvytok Ukrai'ny: avtoref. dys. d-ra juryd. nauk: 12.00.01, 12.00.11 / I. V. Jakovjuk, Nac. un-t juryd. akad. Ukrai'ny. im. Jaroslava Mudrogo. – Harkiv, 2014. – 40 s.

36. Betlii Olena. Analysis of Communication Strategies for Ukraine on Association Agreement and DCFTA // Communicating Europe in a New Regional Security Context. – P.6–16 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/12/Communication-Europe_book_concept_eng_12-04-3.pdf

37. Goban–Klas Tomasz. Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu / Goban–Klas Tomasz. – Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN. – 2009. – 340 s.

38. McQuall Denis. Teoria komunikowania masowego / McQuall Denis. – Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2008. – 578 s.

Gerasymchuk T. F., Ph.D. in Historical Science, Associate Professor, Rivne State University of the Humanities (Ukraine, Rivne), gff.polit.education@gmail.com

Implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union: particular qualities of communication

The article analyzes the particular communication qualities of the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union on the basis of the system and structural–functional approaches. Communication of the implementation of the Association Agreement, and is the purpose of this article research, is determined, on the one hand, by the realities of the modern globalized world and, on the other hand, by internal reforms in Ukraine, by the pluralization of civil structures, the level of trust to the government, the coverage of target groups and the necessity of the transition of the level of mass communication. The legal basis of the communication process consists of the Association Agreement, the Communication Strategy and a number of governmental programs and projects of the EU that determine the depth, quality and dynamics of changes and reforms in Ukraine. The main condition for communicating of the implementation of the Association Agreement is system work on the implementation of the Communication Strategy and ensuring the effective functioning of the multilevel communication model on the basis of interaction between the European Union institutions, government structures of Ukraine, the expert community and civil society.

Keywords: the European Union, the Association Agreement, implementation, communication, Communication Strategy.

* * *

УДК 32.01:303.42(477)

Гоцуляк В. М.,

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії і політології, Хмельницький національний університет (Україна, Хмельницький), gotsylak@ukr.net

ЛЕГІТИМАЦІЯ КОЗАЦТВА ЯК ПОЛІТИЧНОЇ СИЛИ В ЛІТОПИСІ САМОВИДЦЯ

Досліджується феномен козацтва, яке в українській ранньомодерній історії було основною державотворчою силою та його реєція в суспільно–політичній думці у другій половині XVII – початку XVIII ст. Осмислення цих процесів у пам'ятках літератури, історії значною мірою відбувалося за рахунок імперативів історичної пам'яті, міфологем в свідомості.

З'ясовано, що поява козацьких літописів в історії української політичної думки XVII–XVIII ст. була своєрідною літературною, історичною реакцією на потребу в сприйнятті козацтва як легітимної сили і висвітлення подій Національно–визвольної боротьби українського народу середини XVII ст., часу Руїни і подій XVIII ст. Автори козацьких літописів у своїх творах писали про самобутність своєї Вітчизни – Гетьманщини, насолощували на тягості державотворчої традиції від давньоруських, а деколи й античних часів.

Ключові слова: ранньомодерна Україна, козацтво, «Літопис Самовидця», національна ідентичність, Національно–визвольна війна, держава.

В українській ранньомодерній історії козацтво було основною державотворчою силою. Його діяльність,

спрямована на утвердження української державності, стала органічною частиною націєтворчих процесів в Україні. Формування ідеї національної держави супроводжувалося розвитком національної свідомості, усвідомленням своєї суб'єктності в процесах національного й культурно-історичного розвитку. Досягнення цілей українського державотворення передбачало формування і функціонування типово українських політичних інституцій.

У другій половині XVII – початку XVIII ст. Українська козацька держава переживала процес становлення національних інституцій, високого розвитку набувала духовна культура, формувалась національна ідентичність, з'являлися ознаки творення певної політичної ідеології. Осмислення цих процесів у пам'ятках літератури, історії значною мірою відбувалося за рахунок імперативів історичної пам'яті, міфологем в свідомості. В очах сучасників козацька доба поставала як героїчна епоха, яка повинна була залишитися в пам'яті поколінь. Багато історичних фактів потребувало записування, систематизації, в кінцевому рахунку – легітимації української історії, яка творилася українським козацтвом, шляхтою, міщанами, українською інтелігенцією.

Козацьке літописання, на думку В. Шевчука, не було актом стихійного творення, а мало під собою теоретичну базу і засновки, викладені по тогочасних риториках. Літописці своє мистецтво творення історії пізнавали в стінах Київської академії [6, с. 61].

Поява козацьких літописів в історії української політичної думки XVII–XVIII ст. була своєрідною літературною, історичною реакцією на потребу в сприйнятті козацтва як легітимної сили і висвітлення подій Національно-визвольної боротьби українського народу середини XVII ст., часу Руїни і подій XVIII ст. Автори козацьких літописів у своїх творах писали про самотність своєї Вітчизни – Гетьманщини, наголошували на тягості державотворчої традиції від давньоруських, а деколи й античних часів.

На протипагу імператорським маніфестам Петра I, де всі гетьмани до Мазепи включно іменувались зрадниками, тексти літописів подають альтернативну картину історичного розвитку, сповненого драматизму й героїки, а не суцільної смуги зрад, як це трактувалося у візії російських чиновників [4, с. 251]. Мета козацького літописання – в утвердженні давнього походження малоросійського народу, його славної історії, його рівноправного існування поряд з іншими європейськими етносами.

Водночас козацькі літописці повинні були демонструвати лояльність до російської влади. Таким чином, на землях України і в українській культурі формувалася досить специфічний феномен і тип політичної ментальності – малоросійство. Слід зауважити, що незважаючи на негативні коннотації терміну «малоросійськість», в ті часи малоросійська ідентичність не свідчила про неповноцінність українського етносу, а була часто єдиною можливою ментальною та ідеологічною формою його існування за умов відсутності національної держави. Крім того, малоросійська ідентичність не суперечила процесам формування модерної української нації.

Формування нових ідейно-політичних установок в літописанні засвідчуються літописами Самовидця, Григорія Грабянки і Самійла Величка. В кожному

з літописів відбилася індивідуальна манера письма авторів, їх погляди на характер визвольної війни, її оцінка. При цьому авторами козацьких літописів активно використовувався сучасний їм історичний контекст. Козацькими літописцями, зокрема, С. Величком, наголошувалося, що у вітчизняній традиції були відсутні історичні твори, які могли б гідно показати козацьку минувщину. С. Величко пише, що знання про минуле можна брати не лише з «літописних та історичних писань чужоземних письменників». І хоча наші сарматсько-козацькі предки, як і чужинці, «вели війни й славилися лицарською відвагою та богатырськими подвигами», письменники про них не писали. «Бо коли хто з давніх слов'яно-козацьких письменників і відтворював якусь варту пам'яті, сучасну йому подію, то записав це вельми куцим і короткослівним реєстриком» [2, т. 1, с. 26]. Відмовившись від фрагментарності в описі історичних подій, козацькі літописці намагалися написати історію, в центрі якої перебувало українське козацтво. До того ж попередня монастирська історіографія ігнорувала козацьку тематику, надавала перевагу династичній моделі історичного розвитку.

Козацтво потребувало легітимації свого соціального стану й своєрідної пропаганди своїх дій. Не останню роль у цьому відіграла також висока самооцінка козацькою елітою своєї ролі в процесах державотворення, що було необхідним аргументом у протистоянні імперським прагненням Росії.

Козацькі літописи – це помітне явище не лише історичної, політичної думки другої половини XVII–XVIII ст. Це також цікавий культурний феномен, витворений інтелектуальним середовищем Києво-Могилянської академії і бароковою атмосферою синтезу наук. Києво-Могилянська академія в цей час – не лише місце, де були зосереджені найкращі літературні, інтелектуальні, духовні сили України, але і той освітній та науковий заклад, звідки виходили військові канцеляристи, які служили в державних установах Гетьманщини – від сотенних і полкових органів управління до Генеральної військової канцелярії. За багатьма ознаками, в першу чергу, характером діяльності, їх можна по праву назвати першою українською інтелігенцією [1]. Саме із середовища військових канцеляристів вийшли автори козацьких літописів.

Літописи в українській політичній думці ранньомодерної України є феноменом, що свідчить про неперервність традицій літописання з часів Київської Русі. В літописах відображались не лише події української історії, але й світогляд та менталітет української людини певної доби.

Козацькі літописи стали основним джерелом з української історії, зосередженням інформації про важливі етапи в розвитку українського суспільства. На думку дослідників українського історіописання, твори Самовидця, Григорія Грабянки та Самійла Величка не можна вважати літописами в класичному розумінні цього терміну. Класичний літопис передбачає хронологічний спосіб подання матеріалу, опис подій без якогось одного сюжету. Козацьким літописам притаманна певна композиція із рубрикацією тексту, авторськими передмовами, посиланнями на джерела та їх критична оцінка, багатопланові сюжети з кількома наскрізними ідеями, жанрова і тематична побудова

твору із зосередженням уваги на подіях військового, політичного, релігійного, а також культурно-освітнього життя України. Водночас у них присутні елементи літературного стилю, що виявляється у відповідній структурі окремих частин текстів, а також апеляція до біблійної або всесвітньої історії при висвітленні окремих тем [4, с. 253].

Головні теми козацьких літописів були пов'язані з Національно-визвольною війною і Руїною. Українське минуле в козацьких літописах використовується для осмислення важливих українських проблем. Одним із фундаментальних джерел з історії Хмельниччини та Руїни є «Літопис Самовидця». Він написаний староукраїнською мовою очевидцем подій. Основними частинами літопису є «Хмельницькая летопись» і «Краткое описание Малороссии» [5].

Досить дискусійним є питання авторства літопису. Більшість дослідників вважає, що автором цього твору був підскарбій Роман Ракушка-Романовський [3]. І таку думку можна вважати найаргументованішою та найпереконливішою з усіх існуючих. Очевидним є те, що автор літопису Самовидця належав до середовища козацької старшини і його політична позиція визначалася належністю до кола військових осіб.

Перебуваючи у вирі військових та політичних подій середини XVII ст., автор записує власні спостереження. Головним принципом структури і сюжетної побудови літопису є хронологія: історичні події та явища подаються не за ступенем важливості, а за хронологічною послідовністю. Тому в тексті викладаються як суспільно важливі події, так і події не важливі, локального характеру.

Центральною темою «Літопису Самовидця», як і інших творів козацько-старшинського літописання, є Національно-визвольна війна середини XVII ст., яка проходила під гаслами боротьби за «давні права та волності» і за «православну віру».

«Літопис Самовидця» починається глибокими розмірковуваннями над тогочасним українським життям і тими причинами, що спричинили боротьбу українського народу проти своїх поневолювачів. З цього приводу автор пише: «Початок и причина войны Хмельницкого ест едино от ляхов на православие гонение и козаком отягощение. Тогда бо оным не хотячи, чего не звыкли были панцирни робити, на службу замкову обернено... Знову зась которіе zostавали козаками реестровими, а над ними полковникове шляхта панове от гетмана коронного насиланніе были, которіе б от їх волности бинамній не дбаючи...»

Над посполством зась, любо во всем жили обфито в збожах, в бидлах, в пасіках, але однак чего не звыкла была Украина терпiti, вимисли великіе были от старостов и от намісников, и жидов. Бо сами державци на Україні не мешкали, тилко уряд держали, и так о кривдах людей посполитих мало знали... [5, с. 45–46]. Отже, автор літопису розуміє особливості українського життя напередодні повстання проти поляків і чітко вказує на основні причини наростання народного невдоволення, що згодом переросте в збройну боротьбу. Якщо враховувати, що в ранньомодерній українській свідомості ототожнювалися релігійні та національні чинники, то цілком зрозуміло, що автор літопису в першу чергу звертає увагу на релігійні утиски українського народу

як головну причину народного протесту. Як і українські книжники першої половини XVII ст., Ракушка-Романовський вважав утиски православ'я та порушення традиційних прав козацтва з боку поляків посяганням на автентичні основи буття українського народу.

В цілому Самовидець досить об'єктивно відображає загальну панораму історичних подій, що відбувалися в Україні в другій половині XVII ст. Однак в літописі майже не зустрічається прямої оцінки історичних діячів козацької доби і видатних подій, що переломили хід української історії. Не повністю зрозумілим є ставлення літописця до особи Богдана Хмельницького. Ймовірно, це пояснюється тим, що Ракушка-Романовський був безпосереднім учасником всіх подій і це унеможливило адекватну оцінку того, що відбувалося в Україні.

Тим не менше Самовидець присвячує досить багато сторінок свого літопису особі гетьмана Б. Хмельницького. Оцінка його в літописі досить суперечлива: з одного боку, Самовидець позитивно ставиться до Хмельницького, про що опосередковано свідчить факт звернення автора літопису саме до того періоду історії українського народу, який пов'язаний з діяльністю гетьмана. Отже, Самовидець добре розумів значення й важливість Національно-визвольної війни в житті українського суспільства.

Про Б. Хмельницького він пише, що той є «козак ростропній в ділах козацких воєнних, и у писмі біглий, и часто у двора королевского в поселстві будучій» [5, с. 47]. Однак усвідомлюючи місце Б. Хмельницького в українській історії, він не дає чіткої оцінки постаті гетьмана. На відміну від літератури, в якій прославлявся Хмельницький (навіть чужоземної чи свідчень відвертих противників гетьмана), Самовидець не прославляє його блискучих перемог над польсько-шляхетським військом, не захоплюється військовим талантом й глибоким розумом гетьмана. Не хвилюють літописця також і дії українського народу, що підтримав гетьмана у боротьбі, прояви героїзму і патріотизму.

Таким чином, у творі Самовидця немає надмірної ідеалізації постаті гетьмана, що спостерігається в багатьох літературних і поетичних творах XVII–XVIII ст., Самовидець не називає його ні «Мойсеєм», ні «визволителем». Все це свідчить про те, що на час написання літопису Самовидця в політичній думці ранньомодерної України ще не була створений міфологізований образ Б. Хмельницького.

Досить традиційно Самовидець пише про те, що основною причиною, що спонукала Б. Хмельницького виступити зі зброєю проти поляків, було пограбування магнатом Чаплинським хутора Хмельницького в Суботіві, що було незаконним актом, та викрадення королівських листів у Ілляша. Тобто, на думку літописця, Б. Хмельницьким керували особисті мотиви і кривда, якої було йому завдано. Звісно, особисті мотиви Б. Хмельницького у його подальших військових та політичних діях не слід повністю відкидати, але прикметним є те, що Самовидець пише про Б. Хмельницького як про політичного лідера, що консолідував народ, «и так народ посполитій на Україні, послышавши о знесеніи войск коронних и гетманов, зараз почали ся купити в полки не толко тіе, которіе козаками бивали, але хто и нігди козацтва не знал» [5, с. 51].

В «Літописі Самовидця» значне місце відводиться триумфальним перемогам Хмельницького над польсько-шляхетським військом у перші роки війни. Але разом з тим наголошується, що лише завдяки м'якосердності Хмельницького польський король не потрапив у полон. Засуджується Хмельницький за його спроби домовитися з татарами: «Але тут зараз высылає своїх послов в Крим, вытягаючи самого хана зо всіми ордами в нашу землю, що хан рад учинил на оного жадання – зо всіми ордами кримскими, білагородскими, нагайскими, черкескими, незличоними силами витягнул навесні до Хмельницького на спустошення християнства» [5, с. 56].

Навіть смерть Хмельницького не вразила Самовидця так, як інших українських літописців – Григорія Грабянку та Самійла Величка. Самовидець сухо і без співчуття пише, що Хмельницький помер у Чигирині і додає при цьому, що на його похороні було «множество народа, а найбільше людей войсковых было» [5, с. 75].

Загалом автору «Літопису Самовидця» не притаманний якийсь величний пафос та надмірна героїзація подій Національно-визвольної війни. Він дещо сухо і безпристрасно описує сцени руйнувань, насильств, спустошень, грабежів, що супроводжували війну. Однак виражаючи інтереси політичної еліти і як представник козацької старшини, автор всю відповідальність за наслідки війни покладає на простолюд – «чернь», «голоту» [5, с. 52]. Протягом усього твору помітно, що Самовидець відверто симпатизує козацькій верхівці. Деструктивним елементом Самовидець вважає також Запорозьку Січ.

Елітарна позиція автора прослідковується у ставленні до інших діячів Хмельниччини та козацької доби, зокрема, до І. Брюховецького, Д. Дорошенка. Відкрито симпатизував Самовидець лише двом своїм сучасникам – Якимові Сомкові та Іванові Сіркові, підкреслюючи їх героїзм та відвагу. Іншим діячам часів козацької доби він не дає оцінки. Це, можливо, пояснюється тим, що Роман Ракушка-Романовський займав у гетьманському уряді високу посаду і був близьким до Сомка і «значних».

Різно негативною в Самовидця є оцінка гетьманування Івана Виговського, його він змальовує як прибічника Польщі. Не викликає захоплення у нього діяльність гетьманів П. Тетері, Д. Многогрішного (він «себі гетманства жичачій, назбирал компанії з литви, ляхов и иних немало, жеби оному зичливими були, и изобразивши усю старшину поблиз себе задніпрскую до Новгородка, и приказал оним, жеби собі цалого гетмана настановали» [5, с. 106]. Не пошкодував Самовидець темних фарб для гетьмана Івана Самойловича, називаючи його поповичем: «Той же попович зразу барзо покорним и до людей ласкавим бил, але як юж розбагатіл, барзо гордий стал не тилко на Козаков, але и на стан духовний. Прийшовши до него, старшина козацкая мусіли стояти, ніхто не сиділ, и до двора жеби не йшол из жадною палицею; также и духовенство священници, хочай би який значний, мусіл стояти непокрытою головою...», «А здирства вшелякими способами вимишляли так сам гетман, як и синове его, застаючи полковниками: аренди, стаціє великіє, затыговал людей кормленієм, – барзо на людей трудность великая била от великих вимислов – не могл насититися скарбами» [5, с. 144–145]. Слід відзначити, що здійснена Самовидцем характеристика гетьмана Самойловича була прийнята і неодноразово

відтворена українською історичною та політичною думкою наступних сторіч.

Багато сторінок літопису присвячено українсько-російським політичним взаєминам у другій половині XVII ст. Скоріше за все Самовидець прихильно ставився до Росії та російських царів, про що свідчать такі характеристики російського самодержця: «его царское величество», «его царское пресвітлое величество всея Росії самодержец». А про Переяславську раду 1654 року він писав, що «по усей Україні увесь народ з охотою тое учинил», і «немалая радость межи народом стала» [5, с. 68].

Таким чином, «Літопис Самовидця» є унікальним зразком козацького літописання, що проявляється в способі подання та інтерпретації історичних подій. В тексті цього твору представлена рецепція суспільно-політичних реалій XVII ст., яка дається їх сучасником, людиною, життя і діяльність якої були пов'язані з історією та життям Гетьманщини, з діяльністю політичних осіб, що очолювали козацьку державу. Тому «Літопис Самовидця» – це не лише літературна й історична пам'ятка, а й форма, в якій відображена українська ментальність певної історичної доби, психологія та поведінка української еліти.

Список використаних джерел

1. Бичко А. К., Бичко І. В. Феномен української інтелігенції / А. К. Бичко, І. В. Бичко. – Дрогобич, 1997. – 115 с.
2. Величко С. Літопис. Т.1, 2 / пер. з книжн. української мови, вст. стаття, комент. В. О. Шевчук; відп. ред. О. В. Мишанич. – Київ: Дніпро, 1991. Т.1. – 371 с; Т.2. – 641 с.
3. Дзира І. Козацьке літописання 30-х – 80-х рр. XVIII ст.: джерелознавчий та історичний аспекти / І. Дзира. – Київ, 2006. – 566 с.
4. Історія українського козацтва: нариси у 2-х т. / відп. ред. В. А. Смолій. – Київ: Вид. дім «КМ академія», 2007. – Т.2. – 724 с.
5. Літопис Самовидця / видання підготував Я. І. Дзира. – Київ: Наукова думка, 1971. – 208 с.
6. Шевчук В. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення XVI–XVIII ст. / В. Шевчук. – Київ: Грамота, 2007. – 717 с.

References

1. Bychko A. K., Bychko I. V. Fenomen ukrainkoï intelihentsii / A. K. Bychko, I. V. Bychko. – Drohobych, 1997. – 115 s.
2. Velychko S. Litopys. T.1, 2 / per. z knyzhn. ukrainkoï movy, vst. stattia, koment. V. O. Shevchuk; vidp. red. O. V. Myshanych. – Kyiv: Dnipro, 1991. T.1. – 371 s; T.2. – 641 s.
3. Dzyra I. Kozatske litopysannia 30-kh – 80-kh rr. XVIII st.: dzhereloznavchyi ta istorychnyi aspekty / I. Dzyra. – Kyiv, 2006. – 566 s.
4. Istoriia ukrainkoho kozatstva: narysy u 2-kh t. / vidp. red. V. A. Smolii. – Kyiv: Vyd. dim «KM akademii», 2007. – T.2. – 724 s.
5. Litopys Samovydtcia / vydannia pidhotuvav Ya. I. Dzyra. – Kyiv: Naukova dumka, 1971. – 208 s.
6. Shevchuk V. Kozatska derzhava yak ideia v systemi suspilno-politychnoho myslennia XVI–XVIII st. / V. Shevchuk. – Kyiv: Hramota, 2007. – 717 s.

Gotsulyak V. M., candidate of political sciences, associate professor, Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science, Khmelnytsky National University (Ukraine, Khmelnytsky), gotsulyak@ukr.net

Legitimation of the Cossacks as a political force in the Samovydet's Chronicle

The article examines the phenomenon of the Cossacks, which in the Ukrainian early modern history was the main state-building force and its reception in the public-political thought in the second half of the 17th – early 18th centuries. Understanding these processes in the monuments of literature, history to a large extent occurred at the expense of the imperatives of historical memory, mythology in the mind.

It was found out that the appearance of Cossack chronicles in the history of Ukrainian political thought of the XVII–XVIII centuries, was a kind of literary, historical reaction to the need to perceive the Cossacks as a legitimate force and coverage of the events of the National Liberation struggle of the Ukrainian people in the middle of the XVII century, the time of the Ruins and events of the XVIII century. The authors of the Cossack chronicles in their writings wrote about the originality of their homeland – the Hetmanate, emphasized the continuity of the state–building tradition from the ancient, and sometimes and antique times.

Keywords: early modern Ukraine, Cossacks, Chronicle of Samovydets, national identity, National Liberation War, state.

* * *

УДК 323.21(477)

Євсюкова А. В.,
аспірантка, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), Anastasia_evs@ukr.net

Вплив громадянської освіти на формування сучасного громадянина демократичної держави: специфіка в Україні

З'ясовано вплив громадянської освіти на формування сучасного громадянина демократичної держави. Зокрема, враховано специфіку вказаного процесу в Україні. Зазначено, про досвід країн усталеної демократії та, так званих «молодих демократій», у формуванні сучасного громадянина демократичної держави, через процес громадянської освіти. Визначено, характерні риси (навички, вміння, схильності) притаманні ідеальному громадянину демократичної держави, сформувати які, покликана громадянська освіта.

Ключові слова: громадянська освіта, демократична держава, демократія, громадянин, ідеальний громадянин, специфіка громадянської освіти в Україні.

Незважаючи на значні досягнення демократичного розвитку української держави та зміцнення громадянського суспільства, вказані процеси залишаються не стабільними. Досвід нереалізованих суспільних змін вказує на відсутність системності у репрезентації громадянських ініціатив та прагнень, які мали б бути спрямованими на ці зміни, а увага до проблематики громадянської освіти зі сторони органів влади є досі не значною. У даній ситуації стає очевидним стратегічне значення громадянської освіти, як процесу, за допомогою якого громадяни отримують, насамперед, можливість для рефлексії власної ролі, як громадянина (здобуваючи, водночас, необхідні знання та практичні навички) і відпрацювання певних шляхів реалізації вказаної ролі у демократичному суспільстві.

Мета статті. З'ясувати вплив громадянської освіти на формування сучасного громадянина демократичної держави, зокрема з урахуванням специфіки вказаного процесу в Україні.

Передумовою та важливим чинником демократичних перетворень у суспільстві та державі є виховання громадянина у контексті набуття ним цінностей та принципів демократії, навчання вмінню їх дотримуватись і застосовувати в повсякденному житті, зміна способу мислення громадян у напрямі відповідальних, активних та компетентних діячів, набуття політичних компетентностей, вміння критично та аналітично мислити й вимогливо ставитися до влади, виявлення лояльності до чинних законів та активної участі у вирішенні громадсько–політичних справ. Реалізацію вищезазначеного забезпечує громадянська освіта, адже громадянин не народжується зі знаннями

суспільного, політичного буття та сформованими навичками демократичного громадянства – вказаному необхідно навчати та вміти набувати. У даному аспекті, слушно зауважив американський дослідник Б. Барбер: «є лише одна дорога до демократії – освіта» [14, с. 23]. Він наполягає на тому, що демократія потребує «громадянської підготовки та громадянської компетентності для ефективної участі в обговоренні та ухваленні рішень», а не лише для реалізації всього спектра форм політичної участі громадянам, що діють у межах певної політичної системи. Відтак, демократія, на думку автора, розуміється як пряме правління освічених громадян, зокрема добре поінформованих громадян, які віддалилися від винятково власних інтересів настільки, наскільки суспільна сфера відокремлена від приватної. Як висновок: «Демократія – це не стільки правління народу чи правління мас, скільки правління освічених громадян» [14, с. 23]. Досвід країн усталеної демократії (Сполучені Штати Америки, Канада, Франція тощо) та, так званих «молодих демократій» (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Болгарія, Румунія, Македонія, Хорватія, Словенія, Албанія та інші) засвідчили значний вплив громадянської освіти на формування громадянина демократичної держави. Зокрема, у вищевказаних державах, питання щодо підвищення політичної компетентності громадян неминуче актуалізується в площині проблематики громадянської освіти, яка повинна змінити громадянина у напрямі формування здатності «приймати власні рішення на підставі власних думок, без остраху оскарження думки іншого індивіда, але водночас поважаючи його особистість та позицію; вмінню змінити власні погляди, якщо факти виправдовують цю зміну; використання можливостей приєднатися до інших з розумінням того, що спільні зусилля були більш ефективні, ніж одноособова діяльність» – зазначає науковець Дж. Дж. Пілон [6, с. 13–14]. Саме громадянська освіта, стала потужним чинником, який прискорив звільнення від довготривалої залежності та наслідків управлінських рішень, прийнятих за умов централізації владних відносин. Громадянська освіта (у вказаних державах) сприяла підготовці громадян до процесу адаптації в новому незалежному демократичному суспільстві. Це відбулося через засвоєння громадянами знань про суспільство, набуття навичок демократичного громадянства, засвоєння цінностей та норм нового демократичного порядку (зокрема, важливою у даному контексті є роль неурядових організацій при визначальній підтримці держави). Таким чином, варто констатувати, що досвід зазначених стабільно демократичних держав щодо розвитку громадянської освіти та її впливу на формування громадянина демократичного суспільства містить значні теоретичні і практичні напрацювання, які доцільно вивчати, узагальнити й активно впроваджувати. Зокрема, стратегія виховання громадянина демократичної держави передбачає (включає наступні компоненти):

– реалізацію загальнодержавних і регіональних цілей, завдань і векторів суспільного розвитку, що сформовані на підґрунті досягнення консенсусу у суспільстві який, базується на загальноєвропейських цінностях, а також, передбачає актуалізацію моделі громадянської освіти в державі;